

Ullrich Junker

**Barthel Fetscher –
papiernik z Ravensburga.
W roku 1535 przebywał w Trutnovie
w czeskich Karkonoszach, a
następnie w Starych Piekarach koło
Legnicy na Śląsku.**

**© im August 2017
Ullrich Junker
Mörikestr.16
D 88285 Bodnegg**

Tłumaczył Henryk Dąbkiewicz

Przedmowa

W 1390 roku norymberski kupiec i patrycjusz, **Ulman Stromer**, wzniósł w swym rodzinnym mieście pierwszą na północ od Alp papiernię. Stromer odebrał kupieckie wykształcenie, pracując w rodzinnych filiach w Barcelonie, Genui, Mediolanie oraz Krakowie. To właśnie podczas pobytu w Italii lub Hiszpanii musiał dostrzec potencjał papieru jako tańszej alternatywy dla kosztownego pergaminu.

Podobnie kupcy z **Ravensburga** początkowo sprowadzali papier z Włoch. Jednak już w latach 1392–1393 na przedmieściach Ravensburga, w osadzie Ölschwang nad potokiem Flattbach, odnotowano istnienie „domu papieru” (niem. *Papierhuß*), czyli młyna papierniczego. O wysokiej jakości tamtejszych wyrobów świadczyły charakterystyczne ravensburskie znaki wodne: **głowa wołu** (w specyficznej dla tego regionu formie) oraz **podwójna wieża** (herb miasta). Do około 1440 roku nad kanałem Flattbach działało już pięć takich papierni.

Jednym z mistrzów tego fachu był **Barthel Fetscher**. Po ukończeniu nauki w Ravensburgu wyruszył on – zgodnie z rzemieślniczą tradycją – na wędrowkę, by ostatecznie osiąść w **Trutnovie** (niem. Trautenau) w czeskich Karkonoszach, gdzie prowadził własny młyn. W kolejnych latach ród papierników Fetscherów przeniósł się na **Śląsk**. Ich obecność na tych terenach jest udokumentowana aż do roku 1620 – działali m.in. w Starych Piekarach (Altbeckern) pod Legnicą, w Miłkowie (Arnsdorf) u stóp Śnieżki oraz w Piekarach Śląskich (Pikary) koło Bytomia na Górnym Śląsku.

Im August 2017

Ullrich Junker
Mörikestr. 16
D 88285 Bodnegg

Rodzina Fetscherów – ravenburscy papiernicy.

W latach 1935–1936 Friedrich von Hössle opublikował na łamach czasopisma „Der Papier-Fabrikant” cykl artykułów poświęcony młynom papierniczym w rejencji legnickiej.

Z samej kolebki niemieckiego papiernictwa, z Ravensburga, wywodził się mistrz **Barthel Fetscher**, który w 1535 roku przybył do Trutnova (niem. Trautenau) w czeskich Karkonoszach. To właśnie tam otrzymał on od księcia śląskiego Fryderyka przywilej na budowę oraz prowadzenie papierni w **Starych Piekarach** (Altbeckern) pod Legnicą. Fetscher był znakomicie przygotowany do tego przedsięwzięcia, gdyż kunszt czerpania papieru opanował wcześniej w swoim rodzinnym Ravensburgu.

Młyn papierniczy Stare Piekary (koło Legnicy na Śląsku).

Zakład często określany mianem „legnickiego młyna papierniczego” znajdował się w **Starych Piekarach** (Altbeckern) nad Kaczawą, poniżej miasta. Co ciekawe, jego historia nie jest tak dawna, jak notowali to dawni kronikarze. Zgodnie z informacją podaną przez profesora zum Winkela, dyrektora Miejskich Zbiorów w Legnicy:

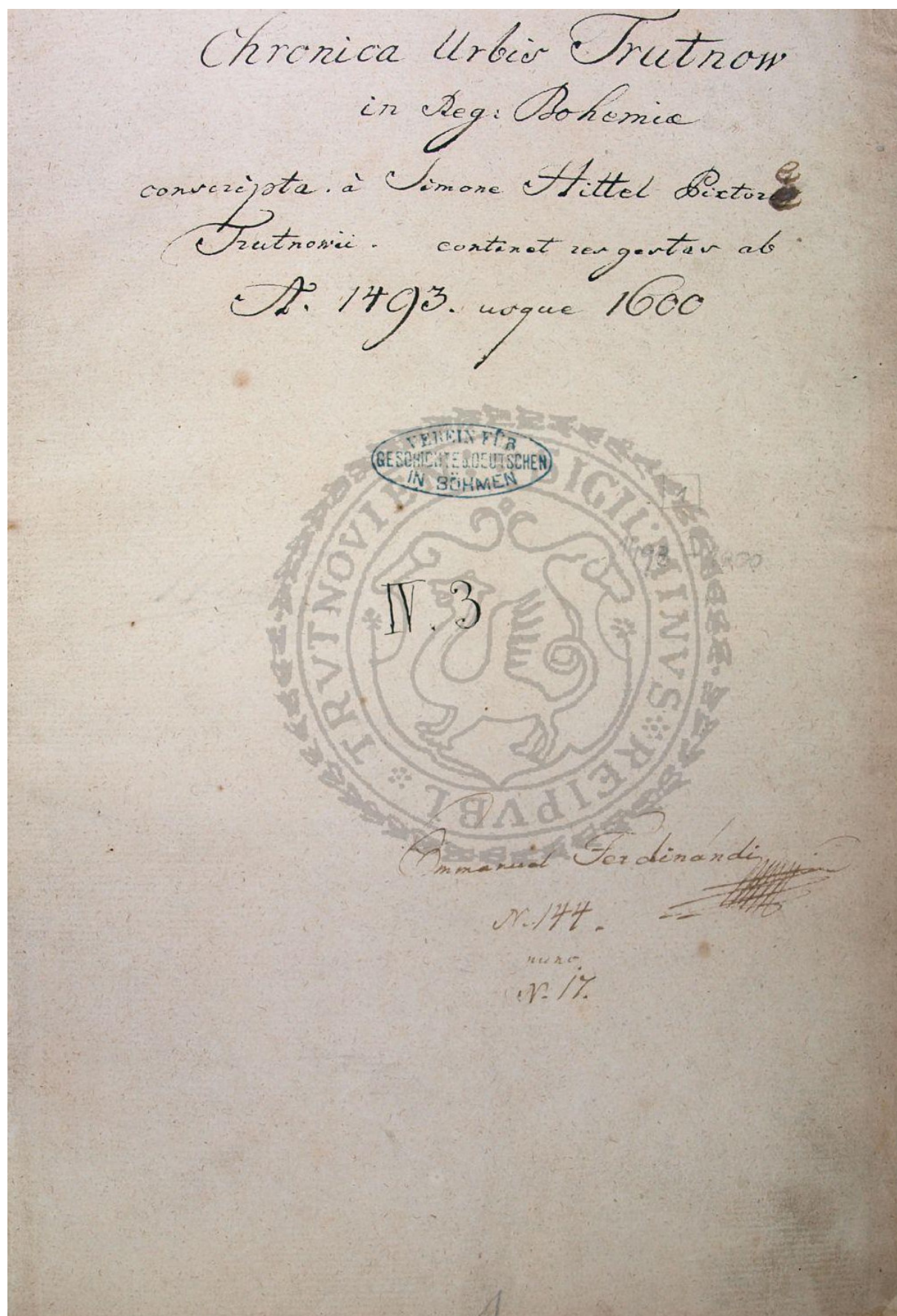
Młyn papierniczy w Starych Piekarach pod Legnicą otrzymał przywilej **19 listopada 1535 roku**. Dokument ten wystawił książę **Fryderyk II** dla papiernika Fetschera z Ravensburga, który przebywał wówczas w Trutnovie (Trautenau) w Czechach. Fetscher zamierzał wznieść papiernię na własny koszt, na co książę obiecał mu bezpłatnie dostarczyć niezbędne drewno.

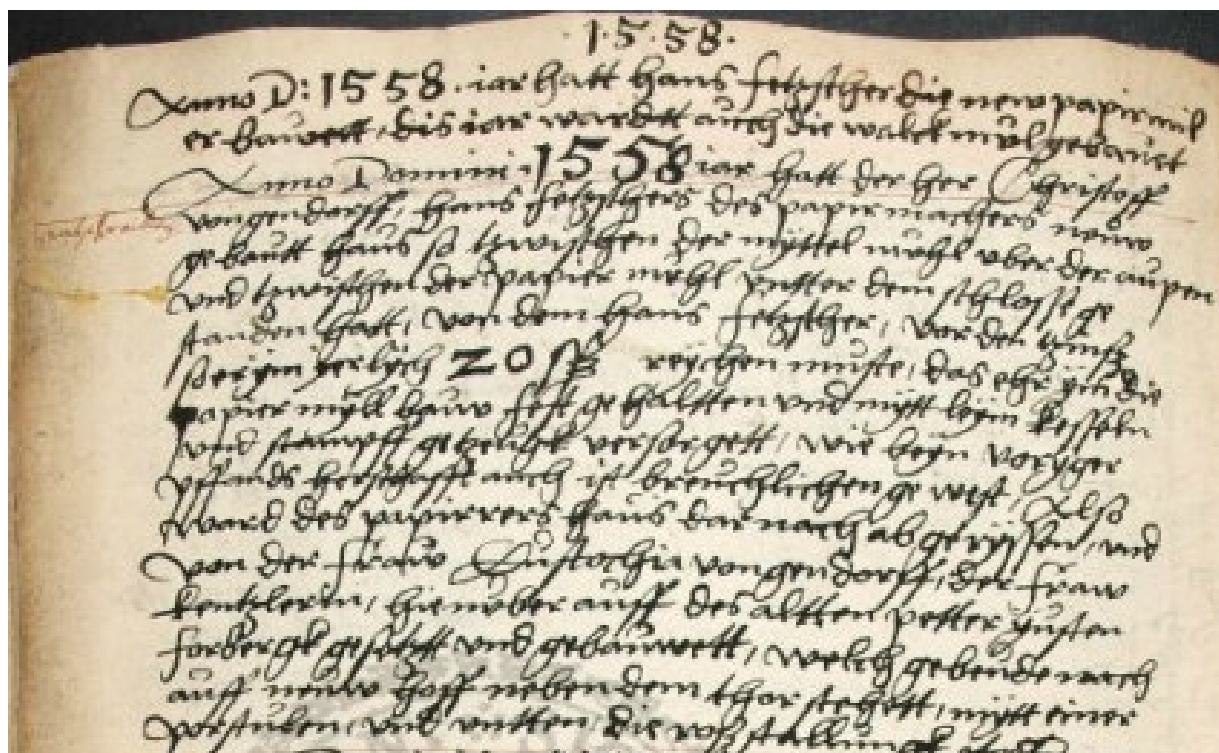
Zapewniono mu również monopol na skup szmat oraz zakup kleju w okręgu legnickim. Ponadto kartografowie i producenci kart z Legnicy i okolic zostali zobowiązani do nabywania papieru wyłącznie u niego, i to „po godziwej cenie”. Przede wszystkim jednak nikomu innemu nie wolno było budować w pobliżu nowej papierni. Po uruchomieniu zakładu Fetscher miał uiszczać roczny czynsz w wysokości 6 guldenów reńskich oraz oddawać 2 rzyzy papieru; świadczy to o tym, że wcześniej w tym miejscu żadna papiernia nie istniała.

Przez blisko czterdzieści lat młyn pozostawał w rękach rodziny Fetscherów. Po Barthelu Fetscherze w 1555 roku przejął go jego syn, **Georg Fetscher**. Gdy w 1560 roku koncesja przeszła na jego kuzyna (również Georga Fetschera), czynsz dzierżawny podniesiono do 12 guldenów reńskich i 4 ryz papieru.

9 lutego 1574 roku książęta Henryk i Fryderyk potwierdzili kanclerzowi Johannowi Schrammowi prawa do papierni w Starych Piekarach, nadane wcześniej Georgowi Fetscherowi Starszemu i Młodszemu (odpowiednio 24 kwietnia 1555 i 7 grudnia 1560 roku). Nowy właściciel, Schramm, rozbudował i unowocześnił zakład; w 1574 roku dokupił dwie groble oraz przyległy grunt. W tym samym roku otrzymał od książąt Henryka i Fryderyka – wraz z potwierdzeniem dawnych przywilejów – monopol na sprzedaż papieru w całym księstwie, z całkowitym wyłączeniem produktów zagranicznych.

Kronikamiasta Trutnova w czeskich Karkonoszach z lat 1493–1600
autorstwa Simona Hüttla (ur. 1530 w Trutnovie, zm. 1601)

1558

Roku Pańskiego 1558 **Hans Fetscher** wzniósł nowy młyn papierniczy; w tym samym roku zbudowano również folusz (młyn do spilśniania tkanin).

Roku Pańskiego 1558 pan **Krzysztof von Gendorf** przejął od papiernika Hansa Fetschera jego nowo wybudowany dom, który stał nad rzeką Úpą (niem. *Aupa*), pomiędzy Młynem Średnim a papiernią położoną poniżej zamku. Przejęcie to nastąpiło w zamian za zwolnienie z rocznego czynszu w wysokości 20 szylingów, który Fetscher winien był uiszczać za to, że pan Gendorf zapewnił mu solidne umocnienia młyna oraz wyposażył zakład w kotły do gotowania kleju i stępy (urządzenia do rozdrabniania surowca) – co było w zwyczaju również u poprzednich władców zastawnych.

Niedługo potem dom papiernika został rozebrany, a pani **Eustochia von Gendorf**, małżonka kanclerza, kazała go przenieść i postawić po drugiej stronie, na dawnym folwarku (przedmościu) Petera Justa. Budowla ta stoi obecnie przy Nowym Dworze obok bramy; mieści ona izbę z gankiem, a na dole stajnię dla koni i tak dalej.

Rocznik Muzeum Papiernictwa TOM I

ISSN 1897-7685

ROCZNIK MUZEUM PAPIERNICTWA

tom I

Duszniki Zdrój (Bad Reinerz)2007

Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju

EGER, Nicolaus, mistrz papierniczy we Wrocławiu, + przed 1544, **żona:** Benigna, wdowa po Stefanie Stempferze, papierniku we Wrocławiu (= 1543 Georg Fetscher), w 1539 wypłaca Thomasowi i Stefanowi, synom swej żony z poprzedniego małżeństwa, ich część spadku i przejmuje papiernię wrocławską.

Lit.: Maleczyńska, Kazimiera, Dzieje starego papiernictwa śląskiego, Wrocław 1961, s. 100, 103nn.

FETSCHER, rodzina papierników na Śląsku. *)

1. Bartholomäus, papiernik, * w Ravensburgu, ojciec Georga, papiernika (patrz niżej), miejsca zamieszkania: do 1535 Trutnov, od 1535 Legnica, dzieci: 1) Georg, papiernik (patrz niżej).

19.11.1535 otrzymuje zezwolenie Fryderyka II, księcia legnickiego, na budowę papierni w Starych Piekarach, pow. leg. (Fryderyk II bezpłatnie dostarcza drewno i płaci za jego transport), oraz monopol na zbieranie szmat w księstwie legnickim oraz na dostarczanie papieru dla kartowników księstwa, danina roczna: 6 guld. reńskich i 2 ryzy papieru.

Lit.: Maleczyńska, Kazimiera, Dzieje starego papiernictwa śląskiego, Wrocław 1961, s. 11, 25, 27, 85, 100; Stelmach, Roman, Dokumenty miasta Legnicy [w:] 45 lat Archiwum Państwowego w Legnicy, Legnica 1998, s. 39n; Junker, Ullrich (wyd.), Friedrich v. Hössle, Die Papiermühlen im Regierungsbezirk Liegnitz in Schlesien, Bodnegg 2004, s. 4n.

2. Georg, * w Ravensburgu, + przed 14.10.1565, syn Bartholomäusa, papiernika (patrz wyżej), miejsca zamieszkania: Trutnov, 1535 Legnica, 1557 Wrocław, żona: = 1543 z Benigną, wdową po Nicolausie Egerze, papierniku we Wrocławiu.

W 1555 przejmuje papiernię ojca w Legnicy, którą w 1560 przekazuje swemu krewnemu Georgowi Fetscherowi; w 1557 buduje we Wrocławiu obok folusza papiernię nowego typu.

Źr.: A. P. Wroc., a. m. Wroc., F 2, s. 56.

Lit.: Neugebauer, Julius, Breslau's Papiermühlen [w:] Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift, t. 1: 1870, s. 182n; Maleczyńska, Kazimiera, Dzieje starego papiernictwa śląskiego, Wrocław 1961, s. 11, 23, 28, 105; Junker, Ullrich (wyd.), Friedrich v. Hössle, Die Papiermühlen im Regierungsbezirk Liegnitz in Schlesien, Bodnegg 2004, s. 5.

FETSCHER, Georg, papiernik w Legnicy, w 1560 przejmuje papiernię w Starych Piekarach, pow. leg., od swego krewnego Georga Fetschera, przy tej okazji ustalono daninę roczną na 12 guld. reńskich i 4 ryzy papieru.

Lit.: Maleczyńska, Kazimiera, Dzieje starego papiernictwa śląskiego, Wrocław 1961, s. 25; Wypisy do dziejów Brzeskiego, Opole 1976, s. 105, 172, Junker, Ullrich (wyd.), Friedrich v. Hössle, Die Papiermühlen im Regierungsbezirk Liegnitz in Schlesien, Bodnegg 2004, s. 5.

FETSCHER, Jakob, papiernik w Miłkowie, pow. jel., 4.10.1620 w Nysie zawiera umowę z Marią, wdową po Martinie Zange, o naukę jej syna u niego.

Lit.: Maleczyńska, Kazimiera, Dzieje starego papiernictwa śląskiego, Wrocław 1961, s. 105, Junker, Ullrich (wyd.), Friedrich v. Hössle, Die Papiermühlen im Regierungsbezirk Liegnitz in Schlesien, Bodnegg 2004, s. 68.

FEUEREISEN, Karl Heinrich August, fabrykant papieru i mieszczanin we Wrocławiu, * 1793, + 12.8.1849, cholera, % 14.8, mieszkania: 1838/1839 An den

*) Rainer Sachsist Historiker. Er hat in Wrocław / Breslau studiert und ist seit Jahrzehnten Kulturreferent am Deutschen Konsulat in Breslau.